

A nagyvárosi könyvtárellátás mintái

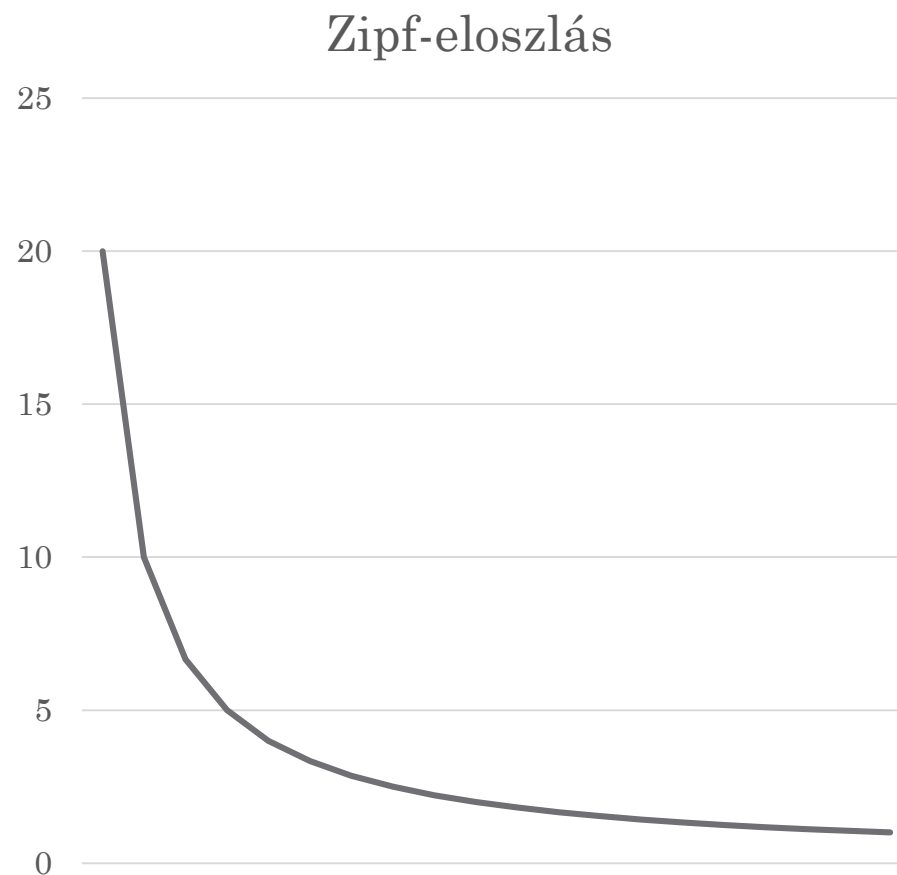
Dr. Kovács Béla Lóránt

Hipotézis

- Előadásom abból a hipotézisből indul ki, hogy a megyei és a nagyvárosi könyvtári ellátás problémái egységes elvek alapján kezelhetőek.
- Ezek az elvek a lakosságeloszlás általános szabályszerűségeiből fakadnak.
- A lakosságszámra vonatkozó szabályok pedig statisztikai törvényszerűségekre vezethetőek vissza: mindenekelőtt a Zipf-disztribúcióra.

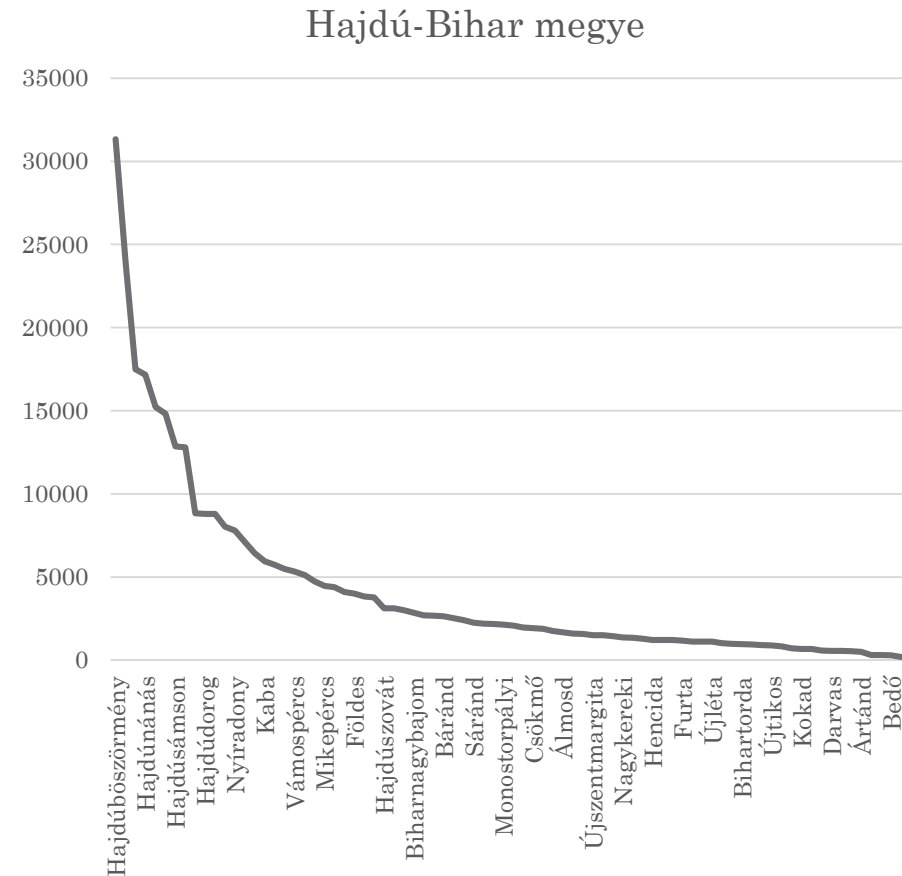
A Zipf-törvény

- A Zipf-törvényt először a nyelvtudományban írták le. Eszerint egy szó előfordulási gyakorisága fordítottan arányos a gyakorisági táblában levő rangjával.
- A Zipf-eloszlás a hatványtörvény típusú valószínűségi eloszlások körébe tartozik.
- Hasonló eloszlás figyelhető meg számos más jelenség esetében, így a lakosság területi eloszlásánál is (Felix Auerbach).

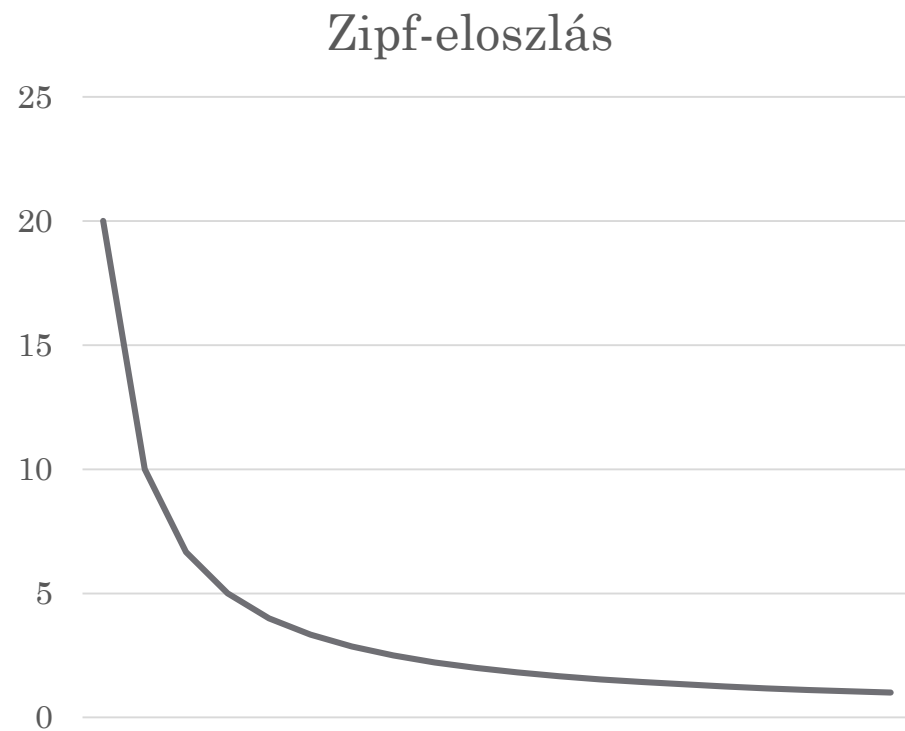
Zipf-eloszlás és településszerkezet

- A fentiek szerint tehát egy ország vagy egy megye i -edik településének népességszáma (S_i) a legnagyobb népességszámú település (S_1) és az i -edik település rangjának (R_i) hányadosaként adható meg.
- $S_i = S_1 / R_i$.
- Mindez Hajdú-Bihar megye esetében is megközelítőleg érvényes, a települések nagyságának eloszlása a következő módon néz ki.

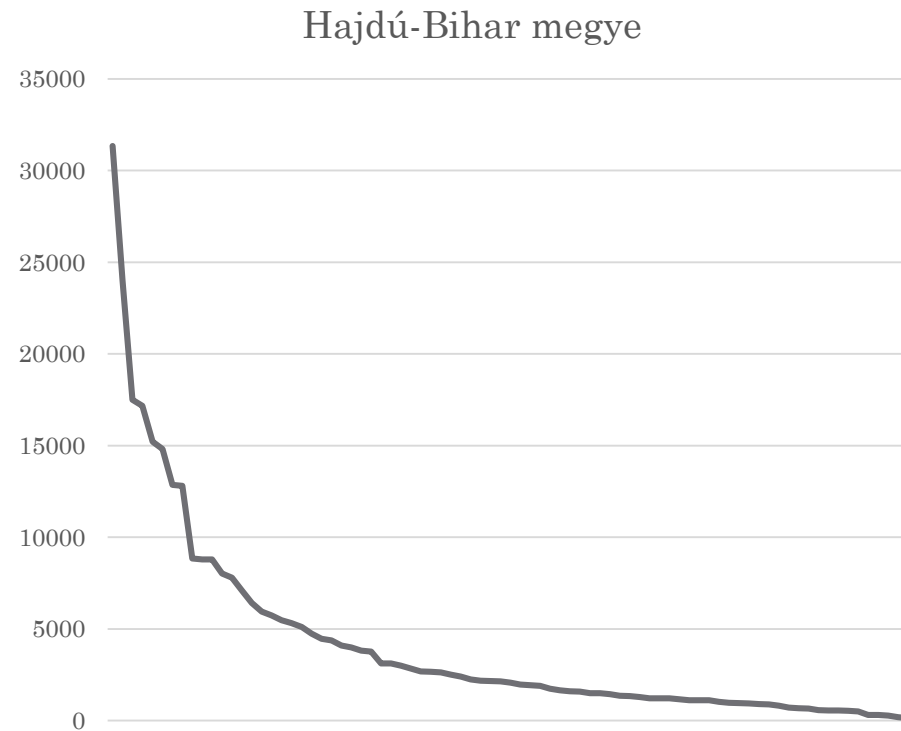

Összehasonlítás

Zipf-eloszlás

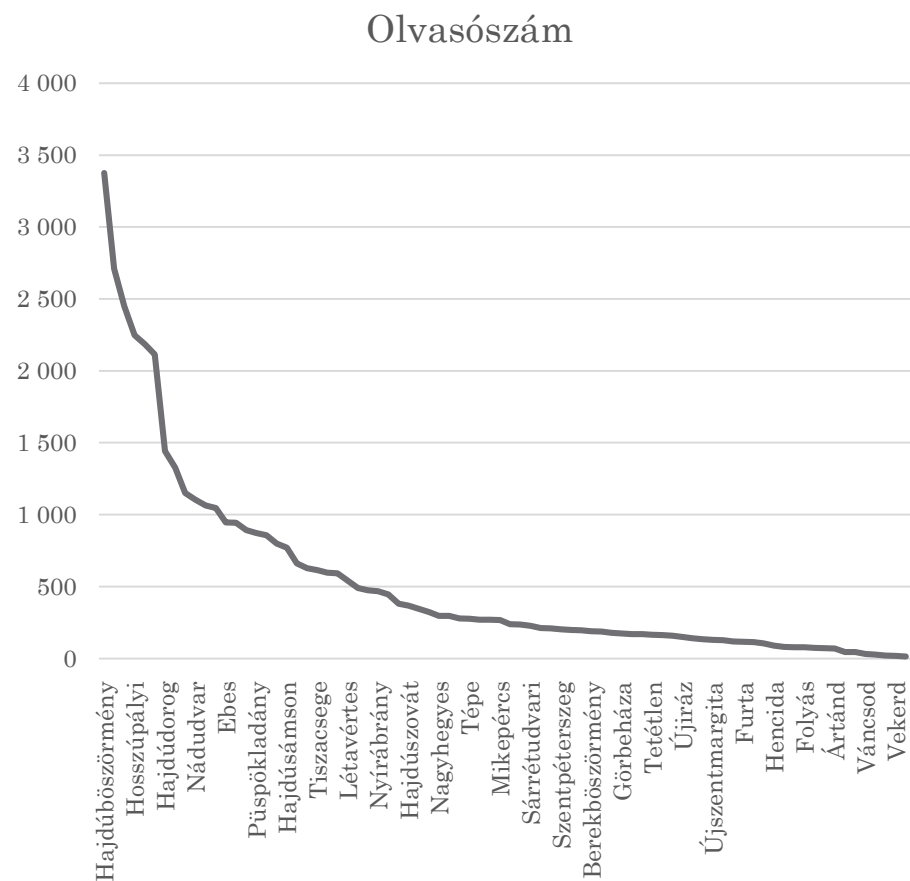

Megyei lakosság szám

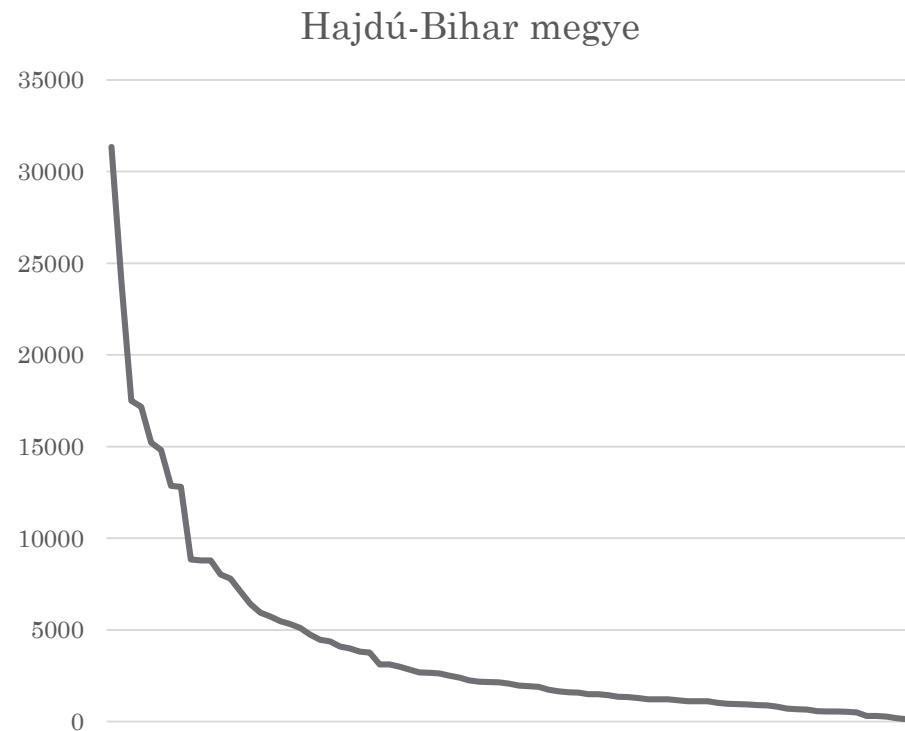
Lakosság és könyvtárhasználat

- A könyvtárhasználók számát elsősorban a település lélekszáma határozza meg.
- Másodlagosan a könyvtári szolgáltatások színvonala, amelytől függően átlagosan 0.1 – 0.25 szorzót kaphatnak az egyes települések.
- Ez nem okoz lényeges eltérést a Zipf-eloszlástól, tehát egy megye i -edik olvasószámával rendelkező települése (O_i) a legtöbb olvasóval rendelkező település (O_1) és az i -edik település rangjának (R_i) hányadosaként adható meg.
- A szorzó annyiban jelenthet változást, hogy a település rangja változhat lélekszám és olvasószám esetében.

Összehasonlítás

Lakosság szám

Könyvtárlátogatók

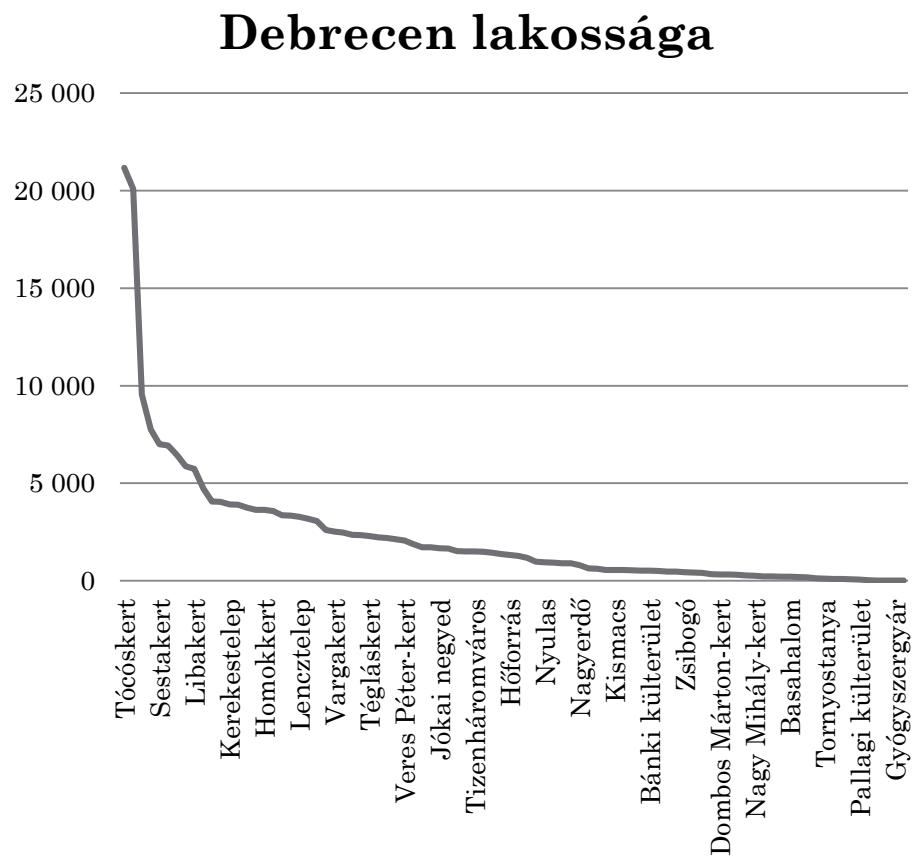

Intézményfinanszírozás és lakosság szám

- Amennyiben a települések könyvtári feladatainak állami finanszírozását fejenként 800 forintban határozzuk meg, annyiban ez is a Zipf-eloszlást fogja követni.
- A finanszírozási függvény azonban alulról korlátos, 5000 fő esetén, 4 000 000 forinttal számolva az állam inkább a KSZR szolgáltatásait ajánlja.
- A KSZR előnye, hogy világosan elosztja a feladatot a megyei jogú városok könyvtárai és a kistépülések önkormányzatai között. Az alsó korlát tehát feladatmegosztást ír elő két fél között.
- A finanszírozási függvénynek nincs felső korlátja, mégsem érvényes a legnagyobbakra. A megyei jogú városokra is érvényes ugyan a Zipf-törvény, érthetetlen okokból mégsem eszerint finanszírozzuk azokat.

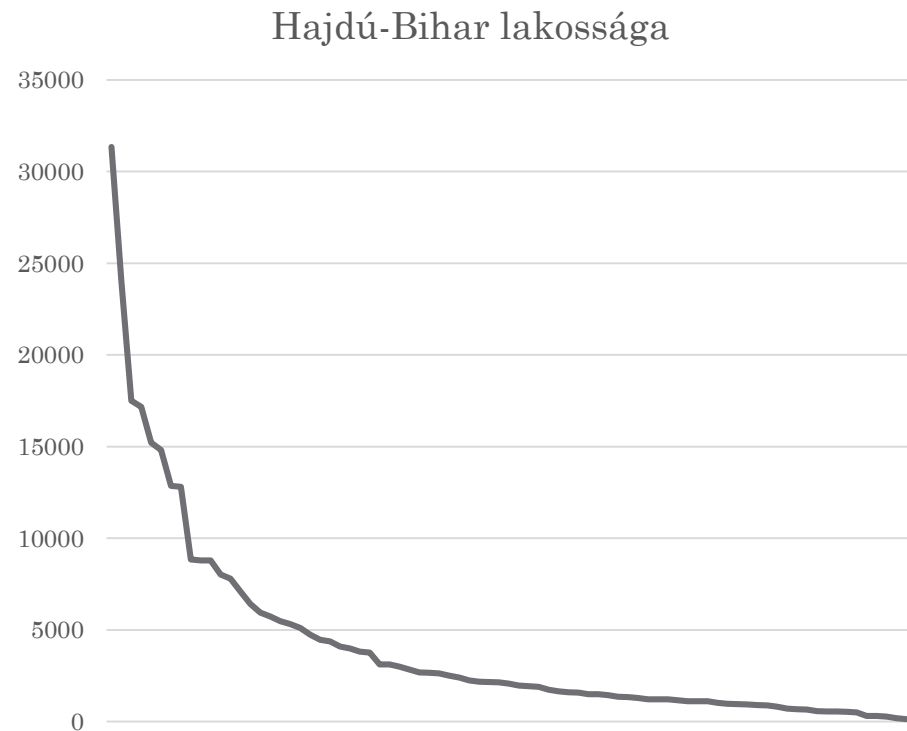
Zipf-eloszlás és városszerkezet

- A Zipf-eloszlás kétféleképpen is jelen van a nagyvárosok lakosságeloszlásában.
- Egyrészt igaz rájuk az országos eloszlásban elfoglalt rangjuk.
- Másrészt a saját területükön belül lévő lakossággal kapcsolatban is megismétlődik ugyanez a disztribúció.

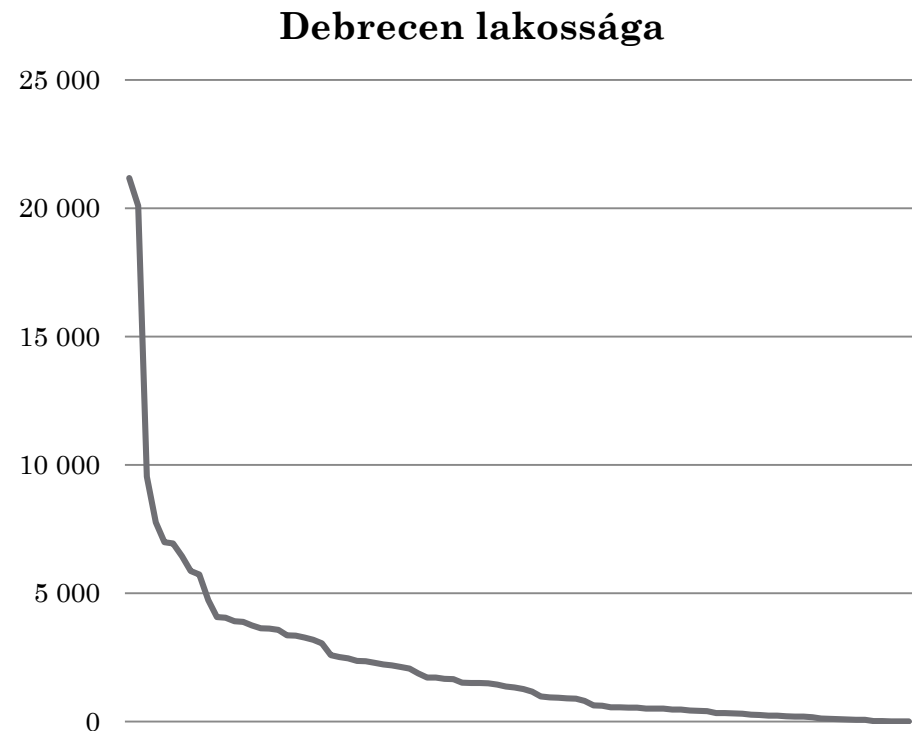

Összehasonlítás

Megyei eloszlás

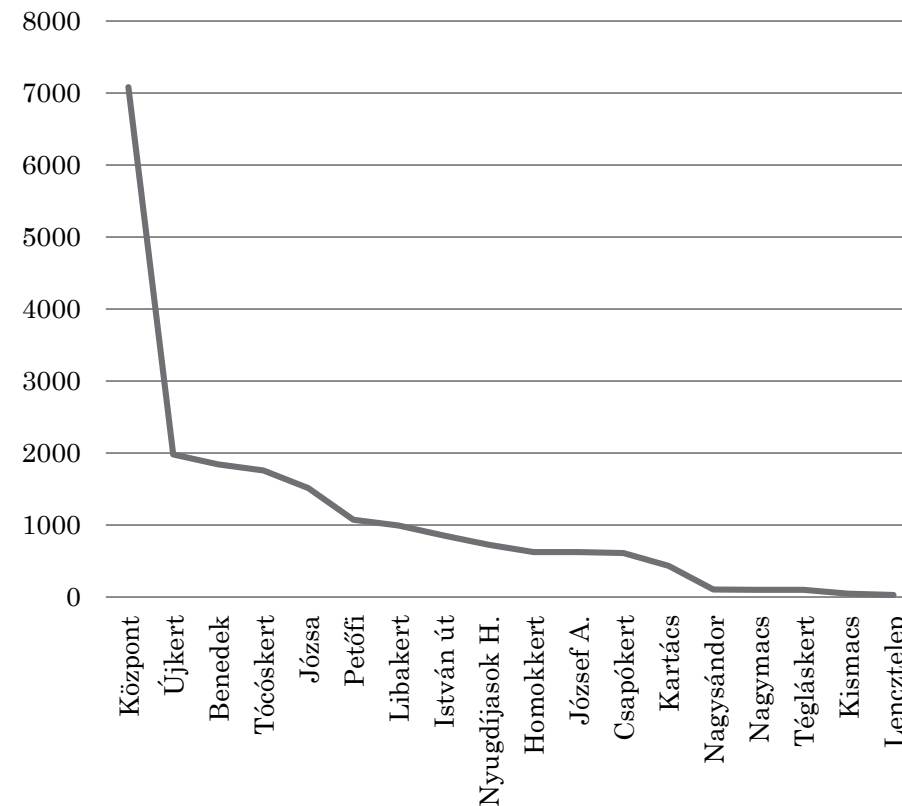
Városi eloszlás

Az eloszlás következményei a nagyvárosi ellátásban

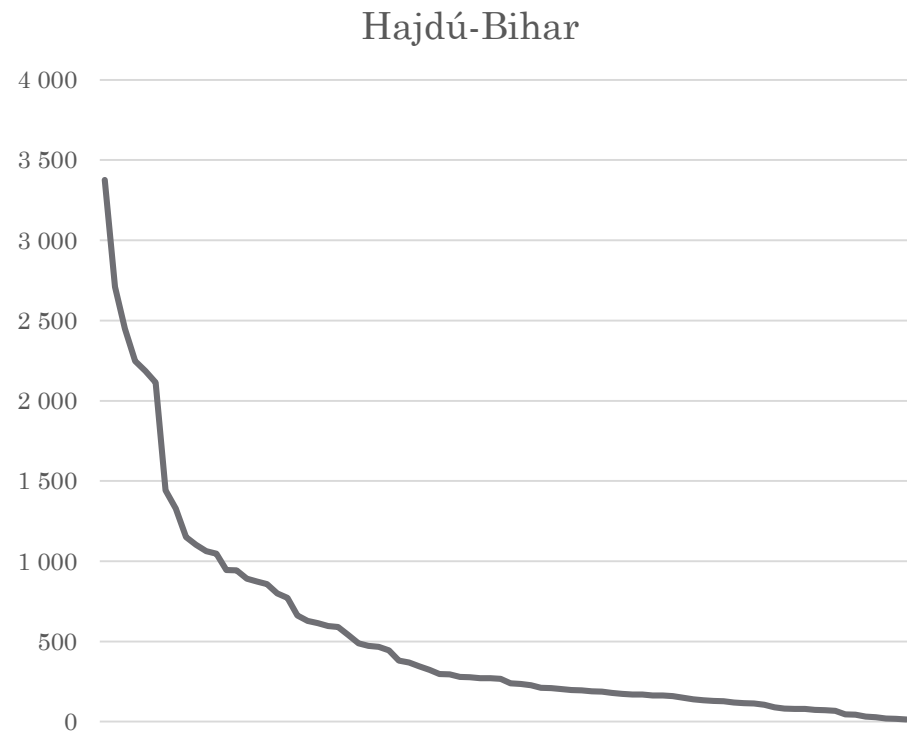
- A nagyobb városrészek ellátása csakis fiókkönyvtárak segítségével oldható meg.
- A kisebb, néhány ezres városrészek ellátása azonban csupán a KSZR-hez hasonló módszerrel.
- Ez a módszer a Könyvtárpontok hálózatának létesítése.
- A fentiek értelmében így a városi ellátás is a Zipf-eloszlást fogja követni, alsó korláttal.

Debreceni olvasószám

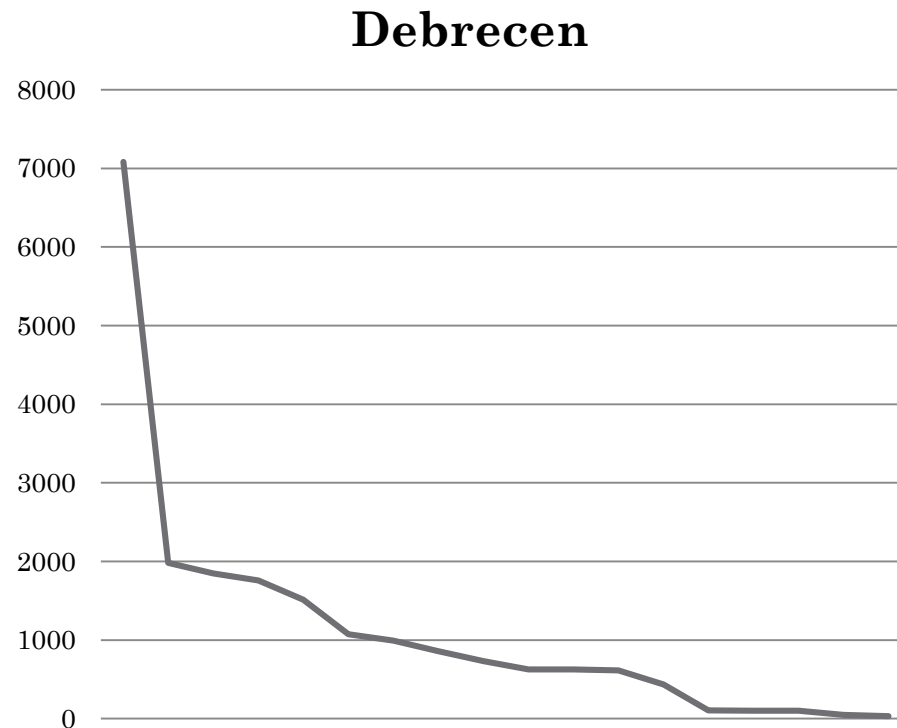

Összehasonlítás

Megyei olvasószám

Városi olvasószám

Központi könyvtár és fiókok

- Amennyiben az olvasószámot figyeljük meg, annyiban látszik, hogy a központi könyvtár olvasószáma a legmagasabb.
- A fiókkönyvtárak olvasószáma fokozatosan csökken egészen a könyvtárpontokig.
- Ebből következik, hogy míg a központ hatékonyan tud sok olvasót kiszolgálni, addig a hálózat működtetése költséges.
- Ha megnézzük azonban az olvasószámot jelölő görbe alatti területet, akkor azt látjuk, hogy a hálózat több olvasót lát el (*hosszú farok szabály*).

Felmerülő problémák

- Jelenleg a megyei jogú városoknak nincs helyük a Zipf-disztribúciót követő finanszírozási függvényben.
- Ennek következtében nem tudjuk megmondani, hogy milyen elvek alapján kell ellátniuk saját lakosságukat.
- Azt sem tudjuk megmondani, hogy a fenntartó önkormányzatoknak milyen feladataik vannak az ellátás terén, illetve milyen elvek alapján kell hozzájárulniuk a finanszírozáshoz.
- Minél nagyobb egy város, annál jelentősebb méretű és költségű hálózatot kell működtetniük, amivel kiadásaik exponenciálisan nőnek.

Következtetések

- A fentiek alapján igazoltnak látom, hogy a megyei és a nagyvárosi könyvtárellátás problémái mögött is a Zipf-törvény fedezhető fel.
- Ennek oka az, hogy mindkettő mögött ugyanaz a lakosságeloszlási szabály húzódik meg.
- Ennek ellenére a kétféle ellátás működtetése és finanszírozása eltérő módon történik. A megyei települések ellátásának finanszírozása a Zipf-eloszlást követi alsó korláttal, a megyei jogú városok ellátásának finanszírozása azonban nem.

Cél

- Minden magyar állampolgár számára biztosítani kell a megfelelő szintű könyvtári ellátást, így a nagyvárosokban élők számára is.
- Éppen ezért olyan finanszírozási rendszert kell megalkotni, amely elvszerű, világosan áttekinthető és méltányos.

Megoldási javaslatok

- A megyei mintát követve a nagyvárosok ellátásában is érvényesíteni kell a Zipf-eloszlást alsó korláttal.
- A központi könyvtárak mellett fiókkönyvtári hálózatot kell működtetni, ott pedig, ahol nem lehet, a KSZR-hez hasonló megoldásokat kell kialakítani (Könyvtárpontok).
- Ezt a finanszírozásnak is követnie kell: a megyei jogú városok fenntartásában lévő könyvtáraknál érvényesíteni kell a lakosságeloszlást követő normatívát.

Köszönöm a
megtisztelő figyelmet!

igazgato@meliusz.hu